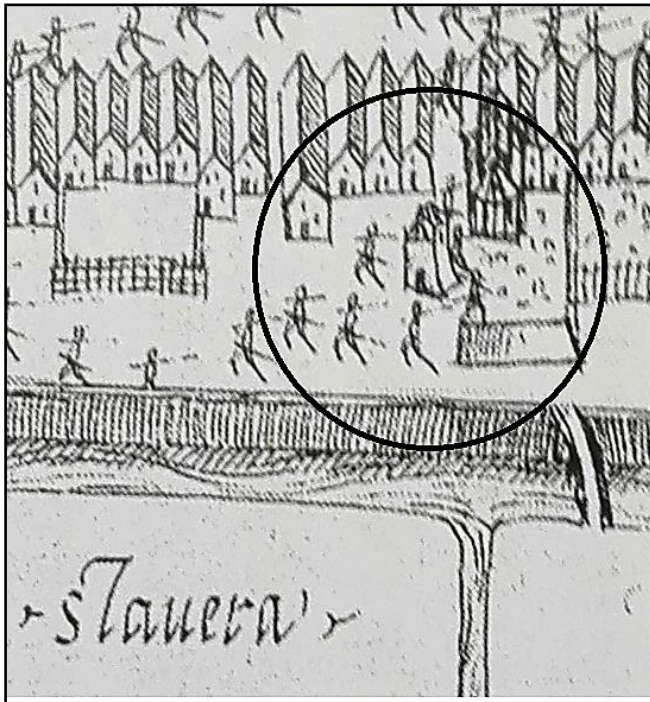

De klokketoren van Staveren

De oude Nicolaaskerk in Staveren stond los van de klokketoren. Op de eerste kadastrale kaart uit 1832 is de situatie van de kerkbuurt te zien zoals die eeuwen lang heeft bestaan. In het boek “Staveren o Staveren” uit 2002 en zijn eigen uitgave “Geschiedenis van de Nicolaaskerk” uit 2005 heeft G. Eenling († 2007) allerlei bijzonderheden over de kerk en de kerktoren beschreven.

Er is helaas weinig bekend over de bouw van de stenen toren die tot 1845 als waker over de stad en als baken voor de zeevaarders heeft gefunctioneerd.

Op de oude kaart van Braun en Hogenberg uit 1588 is het terrein rond het kerkgebouw leeg gelaten, maar op een van de militaire kaarten van Caspar de Robles van 1572 staat een klein gebouwtje schuin achter de kerk getekend (midden in de cirkel). Vermoedelijk was dit een klokketoren. De beter bekende hoge stenen toren is voor het eerst te zien op de vogelvluchtkaart van Nicolaas Geilkercken uit 1616. Bij de toren lezen we de tekst “Nieuwen Toorn”. Na raadpleging van de oudste resolutieboeken kon er toch een tipje van de sluier meer worden opgelicht over deze bouwwerken.

Op 9 november 1613 nam het stadsbestuur het besluit dat de klokken eerdaags uit het “clochuijs, nijet wel

reparabel sijnde”, gehaald moesten worden. Men vond dat nodig om “alle quaet ende onheijl” te voorkomen die zou optreden als dit nagelaten zou worden. Het gebouwtje dat achter de kerk stond was blijkbaar bouwvallig en gevaarlijk geworden. Of dat een gevolg was van de strijd tussen Caspar de Robles en de Prinsgezinde Geuzen is niet gevonden.

In ieder geval begon enige jaren later de discussie over de bouw van een nieuw klokhuis. Op “den naestlaesten januarij 1615” besloot de raad een “boventronij” op het oude fundament van het klokhuis te laten bouwen zodat de klokken daarin weer opgehangen konden worden. De werkzaamheden zouden worden uitbesteed. Met de “boventronij” zal niets anders bedoeld zijn dan een nieuwe kapconstructie. Over een stenen toren werd nog met geen woord gerept.

Mogelijk moesten de vroede vaders hier een paar nachties serieus over slapen, want op 10 maart 1615 nam de raad eendrachtig een nieuw besluit. Men oordeelde dat het beter zou zijn om een goed bekwaam klokhuis op de vorige (huidige) plaats te laten bouwen om daarin de klokken terug te hangen. Van het plan om alleen een nieuwe “boventronij” op de oude fundering te maken was men dus afgestapt.

De raad nam nu voortvarende maatregelen door te besluiten dat de stads kerkmeesters drie jaar lang 500 gld per jaar opzij zouden zetten voor de bouw waarvoor het stadsbestuur garant zou staan. Verder zouden twee of drie betrouwbare timmerlieden ontboden worden om een goed bestek te maken op grond van een voorafgaande schouw. Pas daarna zou de raad een datum vaststellen waarop de aanbesteding van het werk kon plaatsvinden. Dit betekent dus dat men op dat moment nog van mening was dat het klokhuis herbouwd zou worden. Het

besluit werd ondertekend door Douwe Douwes, Thomas Fijekesz, Douwe Sijmonsz, Wigger Gealtus, Saijttje Aerndts, Claes Drijverz, brouwer, Allert Thomas, Jacob Florijs, Florijs Jacobs, Toenijs Rutgers (die toen 51 jaar was) en Sijtje Ottes.

Wat in een ruim twee jaar niet lukte kwam in één week tot stand, want op 17 maart presenteerden de kerkmeesters zich samen met ene Abraham, mr. timmerman van Bolsward voor de raad. Met hen werd “gecommuniceert ende overgeleijt” om nu toch een bekwaam klokhuis te maken. De timmerman had van tevoren zijn huiswerk goed gedaan. Hij had een “patroon” ontworpen en een aantal artikelen in concept geschreven zodat de raad het besluit kon nemen om tot aanbesteding van het werk over te gaan. De bestuurders waren vast van mening dat er al te veel tijd met praten was verloren, want de aanbesteding met de timmerman uit Bolsward kwam onderhands tot stand en samen werd een calculatie gemaakt. Niet helemaal duidelijk is of deze calculatie in de buurt kwam van de door de kerkmeesters gereserveerde 3 x 500 gld. De bestuurders vonden in ieder geval dat dit bedrag niet overschreden mocht worden omdat dit eerder door de raad was besloten. Op basis van het besluit kregen de kerkmeesters daadwerkelijk opdracht met de bouw van start te gaan en wel met de bouw van een geheel nieuwe stenen toren. De kerkmeesters kregen de restrictie mee dat zij goed toezicht op de bouw moesten houden opdat het werk “wettelijk in guede ordre” zou komen en dat bij een dreigende overschrijding van de 1500 gld aan de raad moest worden gerapporteerd. Men liet de oude fundering voor wat het was en koos een nieuwe locatie aan de andere kant van het kerkgebouw.

Aangezien Nicolaas Geilkercken al in 1616 de “Nieuwen toorn” kon tekenen blijkt dat de bouw zeer voortvarend werd opgepakt.

De toren werd in de eeuwen daarna regelmatig opgeknapt, maar na de Franse tijd moest de stoere klokketoren wegens bouwvalligheid helaas worden afgebroken. De Marine gebruikte de toren na 1816 als bakken voor hun oorlogsschepen en wilde deze vervangen door een soort vuurtoren. Voordat het zover kwam werd de inmiddels scheefgezakte toren in 1843 nog in opdracht van de Marine ingemeten door de bouwkundige L. Valk te 's Gravenhage. Op grond van deze tekening weten we dat deze een hoogte van bijna 30 el (in die tijd gelijk aan 30 meter) en een vierkant grondvlak van ruim 7 x 7 meter had. De toren stond toen al ca 80 cm uit het lood! Na de afbraak van de toren in 1845 werd ook het gedeeltelijk ingestorte kerkgebouw in 1860 gesloopt. Op delen van de oude fundamenteën werd in ongeveer 1,5 jaar tijd de huidige Nicolaaskerk gebouwd.

Nog een keer de klokketoren van Staveren (vervolg)

Enkele afleveringen geleden haalden we het een en ander aan over de geschiedenis van de oude toren die tot 1845 het silhouet van Staveren bepaalde. In dat artikel wisten we de ontwerper van de toren te achterhalen, namelijk de meester timmerman Abraham van Bolsward. De kerkmeesters hadden in 1615 deze Abraham in de arm genomen om een patroon of ontwerp te maken en een bestek te schrijven. Het stadsbestuur was content met de geleverde informatie en het werk werd aanbesteed. Uit eerdere navorsingen in de

resolutieboeken kwamen we tot de conclusie dat Abraham ook het werk had aangenomen, terwijl het stadsbestuur eerder had besloten “om twee ofte drie bequame timmerluijden (te) ontbieden” om een bekwaam bestek te maken. Bij nadere bestudering van de oude teksten bleek dat we in deze fase op het verkeerde been waren gezet.

Afrekening in vier termijnen

We schreven eerder dat het bouwen van de toren onderhands aan Abraham was aanbesteed. Nu, Abraham kreeg wél de opdracht de bouw technisch voor te bereiden, maar hij was niet de bouwer zelf. De kerkmeesters hadden een beperkt budget en zullen dus niet over één nacht ijs zijn gegaan om een geschikte aannemer te vinden.

Hoe dit precies is gegaan hebben we niet kunnen vinden, maar we kunnen wel iets zeggen over hoe het is afgelopen.

Op 26 augustus 1618 kwam de magistraat bijeen, oftewel de “wetholders deser stede sampt met de gesworen gemeentsluyden”. De gemeentslieden waren vertegenwoordigers uit de vier kwartieren van de stad wat kan betekenen dat men een belangrijke beslissing wilde nemen. De bijeenkomst ging over de bouwkosten van de kerktoren en daarvoor was ook de stadsrentmeester nodig. Dit was op dat moment Joost Pietersz Jongestall, lid van één van de notabelste families van de stad. Op grond van een ordonnantie (=reglement) was besloten om de bouwkosten “vuijt zaeck het maecken van de stadts kerckethoorn” in 4 gelijke termijnen af te rekenen, nadat bij de start een eerste aanbetaling was gedaan. De bouw was “ten andere tijde aenbesteedt voor een bedrag vijf duijsent en een hondert Carolus gulden, ’t stuck twintigh stuivers”. U kunt zich misschien uit het vorige stukje over de kerktoren herinneren dat de kerkmeesters in 1615 een bedrag van 1.500 Carolus gulden opzij moesten leggen voor de bouw van de toren. Dit gespaarde bedrag was dus te kort en de stad moest dus aanvullende middelen beschikbaar stellen. De rentmeester werd daarom op de vergadering ontboden om verslag te doen.

Volgens Joost Jongestall moest er nog twee termijnen worden betaald, totaal 2.067 car gld: op Jacobidag in 1619 en 1620 respectievelijk 1.033 en 1.034 Carolus gulden. De vierde termijn zou dan tevens de laatste zijn.

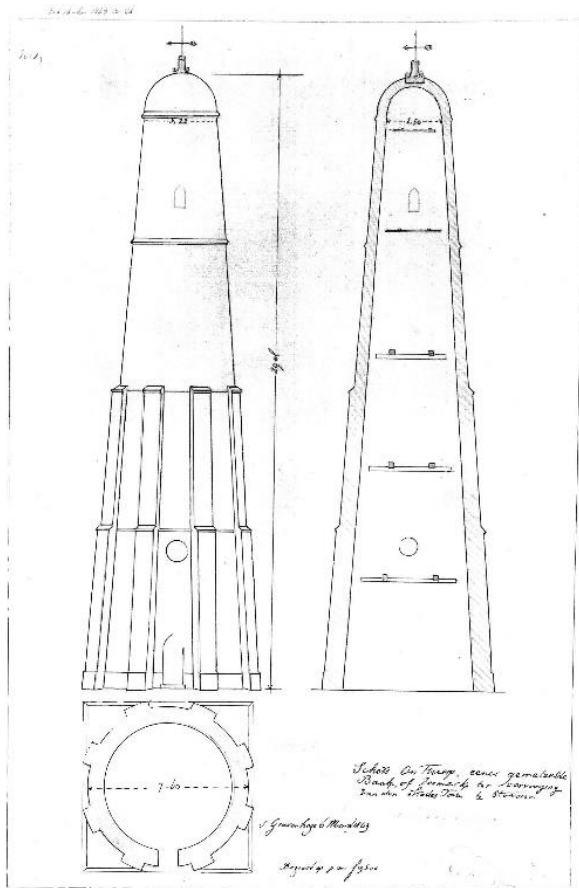
De toren was, zoals we eerder hadden gelezen, al in 1616 klaar, dus waarom liep de afrekening zo lang door?

Hollandse gebruiken

Het bleek dat er nog enkele opleverpunten open stonden, zoals we nu zouden zeggen. Want, hoewel “den deselve kerckethoorn tot nochtue in ’t geheel volmaeckt (is)”, waren er nog zaken die apart gekeurd moesten worden en daarvoor werd een periode van vijf of zes weken afgesproken om een en ander af te handelen.

Wat was nu het geval?

Op 8 juli 1617 had men gezien “dat ’t laij (lei) en loodt daerop (nog niet overal goed was bevonden en) de acht stijllen daer die poort boven op is staende; een ieder (geval) van dien anderhalff voet hooger met loodt komt omme gelijk (als) beneden becleedt sal moeten worden”. Vanwege de geconstateerde gebreken waren de “Magistraet en Raetspersonen allen gesamentlijck (om) vuijt crachte van het 34^e artikel van ’t besteck” een zeker bedrag in te houden totdat de bouwers aan alle verplichtingen hadden voldaan.

Ook werd nog bepaald, zonder daarvoor iets (extra's) te zullen ontvangen, “datt die clocken boven zijn ende hangende en behoorlijk te doen maecken”. Hoewel het bestek mogelijk onduidelijk was over het verplaatsen van de klokken uit de oude klokkestoel en het ophangen in de nieuwe toren vond men dat de aannemer dat op eigen kosten moest oplossen. Dit, omdat de “thoorn besteedt is op coopmans ambacht dien men in Hollant eenighsints gebruijckt”.

Nu komen we bij de connectie met Holland, want de aannemers van de kerktoren waren de meester timmerlieden Jacob Jansz Cuyl en Pieter Pietersz Butter uit het Noord-Hollandse Haringhuizen een klein dorpje in de buurt van Schagen.

Uiteindelijk wordt een afspraak gemaakt de toren gezamenlijk te “besichttighen” en als het één of ander zou “manckeren ofte gebreken mochten”, zou dit op grond van het bestek en de daarin opgenomen artikelen worden afgehandeld. Jacob Cuyl, Pieter Butter, G. Allerts en T. Fockens zetten hun handtekening onder deze afspraak.

Een jaar later, op 20 oktober 1620, verklaren beide timmerlieden uit Holland dat zij een quitantie van 1.034 carolus gulden hebben ontvangen en bedanken de magistraat hartelijk voor de betaling.

Daaruit mogen we concluderen dat uiteindelijk de gebreken zijn verholpen zodat de aannemers en de magistraat de boeken konden sluiten.

Zoals we weten verzakte het bouwwerk met de jaren en doordat er onvoldoende geld was voor onderhoud én omdat men bang was dat de toren op de kerk zou vallen is deze in 1843 afgebroken. Als het ministerie van Marine haar plannen had doorgezet zou er op die plaats nu de vuurtoren staan zoals hierbij is afgebeeld.

Met deze vondst in de oude resolutieboeken uit de 17e eeuw konden we toch weer een stukje Staverse geschiedenis voor u ontrafelen.

Studiegroep Oud Staveren

*****

Bijlage:

Fol. 16 en 17 (transcriptie Resolutieboek)

26-8-1618...hebben de magistraat ofte wetholders deser stede Stavoren metten gesworen gemeentsluyden aldaer Jacob Jansz Cuyl en Pieter Pietersz Butter mr timmerluyden van Heeringhhuysen deur ordonnantie bij haere stadts rentmeester Jongestall da... betaelen een duijsent drie en dertigh car gulden, voor de t vierde ieder termijn behalve sekeren vier duijsent car gld die zij met verleden jaer 1617 voor de eerste termijn opt handt ontfangen hebben, vuyjt zaeck het maecken van de stadts kerckethoorn haerluyden t' andere tijde aenbesteedt voor vijff duijsent en een hondert car gld 't stck twintigh stuivers en aend soo dat haer Jacob en Pieter vuyjt zaecke vandien noch staet te ontfangen twee duijsent vier en 't sestigh car gld, stuijvers doende als boven, daervan zij Jacobidagh in de toecomende jaere 1619 een duijsent drie en dertigh car gld voordien derden termijn ende Jacobidagh in de jaere xvie en twintigh van geleijcke duijsent vijer en dertigh car gld voor de vierde en laeste termijn in volle betalinge vande saece bode (?) onghelaten sullen mogen ontfangen, doch eene iedere termijn van vijff offte zes weeken inbegrepen alles verm ? nopens ? ende inne halen van't besteck ende accoordt dien aangaende gemaectt ende met goede andacht wederzijds gecontracteert. In datem 8^e julij 1617:

Ende soe den deselve kerckethoorn tot nochtie in't geheel volmaectt nijet op gekeurt en is vuyjt genomen 't laij (lei) en loodt daerop overal gevisiteert zijn voor goedt waren bevonden is, behalve dat de acht stijllen daer die poort boven op is staende; een ieder geven (geval?) van dien anderhalff voet hooger met loodt kont somme gelijk beneden becleedt sal moeten worden, gelijk door de voorschreven Jacob en Pieter alsoo te doen hebben belast alsoo te sullen voldoen mag nog gelijcke zij Jacob en Pieter voorsegd noch oock metten aengenoomen ende belooft hebben, alsulx daer bij de ..r. st ? dat bij de Magistraet en Raetspersonen alleen gesamentlijk completeert zijnde deur crachte vuyjt in holden van de 34^e art(ikel) van 't besteck, ofte andersints in de recht 't vaerdicheijt b..?.. voor goedt bewijes, dat zij aennemers verantwoordelijk de thoorn op te soldere (?) datt die clocken boven zijn ende hangende over (vervolg fol. 17) loodt oock sullen gehouden moesten te leggen en behoorlijk te doen maecken, sonder daervoor s..ots te genieten. Bij .....t selvighe alsoo volcomen te voldoen ende haer die indicatoren vande voorige heeren Magistraten en Raetspersonen ander werken (?); voorts als arkst ? hinwaerts var..s...die thoorn besteedt is op coopmans (?) ambacht moet dien men in Hollant eenighsints gebruijckt, de in welke maete zij aennemers m...t sij haeren holden, doen beloven deselve ... er st dae pro...ie.te senden ? omme deselve thoorn bij mr. timmermluyden haer, desselfs verstaen in laten ofte tu..en om tezamen te thonen besichttighen op't d selve in alles 't besteck conform zij opte ..yst, ende bij geval daerom in't eere ofte andere goet manckeren ofte gebreken mochten, dat men voor alsnoch niet weer soncom? in alsulx .. bert gevall belonen zij aennemers 't selve te beheren dest doenlijck ofte doen nijet mogen lijden dat soo veel voor den daertoe opte afslach geschieden alles tot goede diferentie vande goede on parthijen gemaand wa de zisk ? daertoe te ver te overstaen (?) verordering art(ikel), aldus gedaen en geacordeert op't Rechthuys te Stavoren te hebben die voorge(noemde) Jacob Cuyl en Pieter Butter voor hun en de presiderende Burgemeester ende Raedtsleden van Stadtstweche ... verteijckent ende onderges(chreven) opdracht jaer ende maent als vooren bij ons.

Dit merck is geset door Jacob Jansz Cuijl. Pieter Pieters Butter. G 28 Allerts₁₆₁₈ en T 70 Fockes₁₆₁₈.

Jacon Jansz Cuijl en Pieter Pieters Butter ....

Hollant doen condich ....magistraet .....

der stede Stavoren .....

..... Jacobi anno 1619 ..... quitantie hier
..... dies tijt gepasseert en ..... duijsent vier en dertigh
car gulden t stuck alles xx stvrs ..... betalinge
.....
.....
..... hartelijk bedancken ..... betalinge
..... mij Jacob en Pieter ..... voorn heb
..... ten ....
sullen .... voor
..... met
.....
binnen Stavoren dat hij ..... verteijckent
..... huijden den xx xbris anno 1620.